

وحدت در اندیشه مرحوم آیت الله کاشانی

«سید مهدی صالحی خوانساری»

چکیده

در این مقاله، بررسی اندیشه و رویه سیاسی مرحوم آیت الله سید ابوالقاسم کاشانی با محوریت توجه به جهان اسلام و مسائل آن مورد بررسی قرار گرفته شده است. آیت الله کاشانی چالش های پیش روی جهان اسلام را با استبداد، استعمار و نقش اسرائیل دانسته که برای مبارزه علیه استعمار انگلستان، خواهان ایجاد اتحاد بین مسلمان است تا اینکه با توسل به این اتحاد بتوان دست استعمار را از کشورهای اسلامی قطع کرد و تحت عنوان وحدت اسلامی از منظر ایشان مطرح و در ادامه به بیان راه کارها و در پایان نیز نتیجه گیری انجام شده است.

واژگان کلیدی: جهان اسلام، وحدت، آیت الله سید ابوالقاسم کاشانی.

مقدمه

در طول دوران حیات سیاسی بشر واژه ها و عبارات بسیاری ساخته شده و بسط و نشر یافته است. بعضی از این اصطلاحات به قدرت های جدید اختصاص یافته و بلوک بندی های جدید در شرایط فعلی جهان را حکایت می کند. با سیر در تاریخ اسلام نیز، بیانگر این نکته است که بسیاری از عالمان شیعی و سنی توجه و اهتمام ویژه ای به مساله وحدت و همبستگی مسلمین داشته اند.

سیره بزرگان دینی بر این پایه استوار بوده است که در حرکت های اسلامی، رهبری نهضت به دست هر یک از مذهب های اسلامی باشد، بردیگر مذهب ها، همراهی، پشتیبانی و دفاع لازم و ضروری است همان طور که در گذشته عالمان بزرگ سنی به پشتیبانی از نهضت های علوی و شیعی فتوای جهاد داده اند. به عنوان نمونه، ابوحنیفه در آغاز، فتوای جهاد به همراهی نهضت های علوی داد و خود در یکی از این نهضت ها شرکت کرد. (صدر، سید محمد باقر، اهل البیت تنوع ادوار و وحده هدف، ص ۷۰ به نقل از سایت پرتال جامع علوم انسانی). در سده اخیر نیز یکی از

طلایه داران تقریب بین مذاهب اسلامی آیت‌الله سیدابوالقاسم کاشانی بود که در این راه از هیچ مبارزه ای فرو گذار نکرد و برای بیداری مسلمانان و رهایی ایشان از زیر یوغ استبداد و استعمار که گریبان گیر جامعه مسلمان بود به مبارزه پرداخت و در این نوشتار سعی بر آن بوده که دیدگاه آیت‌الله کاشانی پیرامون جهان اسلام مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد. در روزگار معاصر نیز از جمله مفاهیمی که برای کشورهای اسلامی و قدرت‌های نوپا بسیار آشناست بلوک جهان اسلام است و این بلوک جدید می‌تواند ملاکی برای سنجش میزان پیشرفت سیاسی و اجتماعی در حال و دنیای آینده به شمار آید که نشانه‌های آن را در منطقه و جهان شاهد هستیم.

وحدت اسلامی در دیدگاه آیت‌الله کاشانی

وحدت مسلمانان با یکدیگر برای توانمندی جبهه اسلامی در برابر جبهه اجنبی از اندیشه‌های آیت‌الله کاشانی دور نبوده است، او مطالعات دقیقی درباره این موضوع کرده و از جمله مهمترین اقدامات عملی وی برای «وحدت» پیشنهاد تشکیل کنگره مسلمانان است که خود می‌گوید: «وحدت اسلامی جز با تشکیل کنگره سالیانه که هر سال یکبار در پایتخت کشورهای برقرار سازد مقدور نیست. در این کنگره می‌بایستی نمایندگان سیاسی، دینی، فرهنگی، اقتصادی کشورهای اسلامی که علاقه شدید آن‌ها نسبت به دین محرز باشد شرکت کنند. این کنگره موظف است مسایل مربوط به امور سیاسی، ادبی، فرهنگی، اقتصادی کشورهای اسلامی را «از هر مذهبی که باشند» مورد مطالعه دقیق قرار داده و در تامین احتیاجات و تکمیل نواقص از هر یک از این قسمت‌ها تصمیم لازم اتخاذ کند.»

از وظایف دیگر کنگره چنین یاد می‌کنند که: «همچنین وظیفه دارد که ملل اسلامی را از جنگ‌های جهانی برکنار داشته و در عین حال آن‌ها را به دفاع از استقلال کشورهای خود وادار سازد و نیز از وظایف این کنگره است که با کشورهای غیراسلامی دیگر که زیر یوغ استعمار به سر می‌برند مساعدت کرده و در حفظ صلح جهانی کوشش کنند.»

آنگاه سطح کنگره را به حد یک «جبهه اسلامی» ارتقاء داده و چنین می‌گویند که «تا آنجا (پیش رود) که این جبهه اسلامی سنگری برای حفظ بشریت و پناهگاهی برای صلح جویان و دشمنان جنگ گردد. این کنگره موظف است نسبت به هر یک از جهات ذکر شده تصمیمات لازم برای مدت یکسال بگیرد تا در خلال این مدت و تا هنگام که جلسه سال دیگر تشکیل می‌شود به مورد اجرا گذارده شود.»

برای موضوع مالی کنگره پیشنهاد می‌دهند که: «ایجاد (یک کمیسیون) اقتصادی دائمی که در نقاط مختلف کشورهای اسلامی شعبه داشته (باشد) و به جمع‌آوری اعانه ماهیانه و سالیانه از مسلمانان می‌پردازد. اعانه‌های جمع

شده به مصرف خرید کارخانجات صنعتی رسیده و درآمد کار این کارخانجات صرف نیازمندی‌های فقرا، فرهنگ، اعزام مبلغین مسلمان به نقاط جهان، تکمیل وسایل دفاعی از کشورهای اسلامی گردیده.»

هر چند پیشنهاد از پختگی لازم برخوردار نیست، اما ضرورت طرح آن در شرایطی است که سازمان ملل چند سالی است ایجاد شده و در اجرای اهداف خود به دلیل نفوذ بریتانیا و کشورهای قدرتمند دیگر عاجز شده و توانایی لازم را دارا نیست و در این آشفته بازار بهتر آن است که ملل مسلمان در دفاع از یکدیگر و نزدیک کردن مواضع و حمایت از منافع صنفی تمدن اسلامی به فکر دیگری افتند.

او در پیامی به مناسبت هفتمین دوره اجلاسیه مجمع عمومی سازمان ملل متحد به ضعف سازمان ملل اشاره می‌کند و می‌نویسد: «متأسفانه هنوز چند سال از تأسیس سازمان نگذشته که یکباره پایه‌های آن متزلزل گشته، ابرهای تیره در آسمان صلح جهانی پدید آمده و دنیا با سرعت عجیبی به جانب جنگ می‌رود، این موضوع خود ثابت می‌کند که سازمان ملل متحد تا به حال نتوانسته است به انجام آرزوهای مردم جهان و مرام مقدسی که آن را به وجود آورده موفق گردد. این عدم توفیق موجب گردیده است که غبار یاس و نومیدی بر خاطر مردم شیفته صلح بنشیند و پایه امید جهانیان نسبت به عملیات سازمان ملل متزلزل گردد. به عقیده اینجانب علت عمده و اساس عدم موفقیت سازمان در راه برقراری صلح در جهان وجود بعضی دولت‌های معظم است که برای اجرای نظریات خود با اعمال نفوذ و اجرای سیاستهای مخصوص مانع این هستند که سازمان ملل آرزوهای مردم جهان را برآورد.»

او از طرح کنگره برای اتحاد در واقع رفع نفاق و شقاق در میان امت اسلامی را می‌طلبد. او می‌گوید: «مرحوم سید جمال الدین اسد آبادی در این راه (اتحاد) یعنی ایجاد یگانگی و اتفاق مسلمین جوانمردانه مبارزه کرد و کوشش نمود» و به ضعف اتحاد در بین مسلمین اشاره می‌کند و می‌گوید: «من از بیست و چهار-پنج سالگی به خوبی متوجه پریشانی و بی‌سروسامانی عمومی برادران مسلمان خود که سیاست استعماری و امپریالیستها برای آنان فراهم کرده بود و فراهم می‌کنند شده بودم. من پیش خود می‌اندیشیدم که با وجود دستورات کامل و جامع اسلامی چرا باید چهار صد میلیون برادران مسلمان اسیر و باجگذار سیاست‌های بی‌رحم و دور از انسانیت استعماری و امپریالیستی بمانیم در صورتی که در صدر اسلام مسلمین با عده معدودی قسمت عمده جهان را مسخر کردند و فرهنگ و دانش و تمدن عالی اسلامی را به ممالک بزرگی ارزانی داشتند و حکومت مقتدر و بشردوست اسلامی را تشکیل دادند.»

او یکی از ثمرات اتحاد اسلامی را حفظ استقلال کشورهای اسلامی و حرکت بر مبنای «نه شرقی نه غربی» می‌داند و می‌گوید: «من اطمینان دارم که اگر اتحاد ملل شرق و اسلامی که آرزوی بزرگ همه ماست عملی شود خواهیم توانست بی طرفی کامل خود را در میان دو بلوک بزرگ جهانی حفظ کنیم و حتی پایگاه استواری برای صلح جهانی بنا نهیم.» و اینکه: «ما ملتهای اسلامی نباید در هیچ اتحادیه‌ای جنگی وارد شویم بلکه باید کوشش کنیم که صفوف برادرانه خود را در مقابل سیاستهای استعماری استوارتر و خلل ناپذیرتر کنیم تا هیچ یک از دو بلوک نتوانند در میان ما رخنه کنند.»

ایشان در سیاست نه شرقی و نه غربی و لزوم تأکید بر آن اشاره می‌کنند که: «ما نمی‌خواهیم که هیچ دولتی در امور ما دخالت کند برای ما اجنبی، اجنبی است که ما نسبت به هر سه سیاست آمریکا و انگلیس و شوروی به یک نظر نگاه می‌کنیم.» و در جایی دیگر در پرداخت به وحدت با استناد به آیه شریفه ۶۴ سوره آل عمران می‌نویسند «قل یا اهل الكتاب تعالوا الی الله کلمه سوا بیننا و بینکم الا نعبد الا الله و لاتشرك به شیئاً و لاتتخذ بعضاً بعضاً ارباباً من دون الله فان تولو فقلو اشهد و بانا مسلمون و...» و سپس اشاره می‌کند که اتحاد و اتفاق به جهات ذیل لازم است:

«۱- جلوگیری از پیشرفت مادیون و سرایت آن در مردم دنیا. ۲- جلوگیری از استثمار که مفتاح جنگ و موجب نابودی بشر و خرابی دنیا است. ۳- بقاء تمدن که در نتیجه قرن‌ها تراکم افکار بشر و زحمات در اکتشافات به وجود آمده نابود نگردد و عالم به بربریت رجعت نکند.»

۱- آیت الله کاشانی با پیکارها و اندیشه‌ها و عملکردهای خود نشان داد که در صحنه جامعه ایرانی بیش از هر قشری روحانیت مبارز درد مردم را دارد و برای امت اسلامی دل می‌سوزاند و با بیگانه آشتی ناپذیر است و تا پای جان از منافع صنفی اسلام و ملل اسلامی حمایت می‌کند. او با استعمار انگلیس جنگید و توطئه‌های او را نقش بر آب ساخت و در نهایت قربانی توطئه استعمار شد. (سایت دیپلماسی ایرانی:

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/news>).

راهکارها

آیت الله کاشانی پیش از ارائه هر راه حلی برای رفع معضلات ایران و دیگر کشورهای اسلامی رعایت حدود و قوانین شرعی و اسلامی را لازم می‌داند؛ ضمن اینکه معتقد بودند می‌بایست دین و سیاست بدون افتراق و جدایی پا به پای هم به پیش روند زیرا او طالب آزادی و عدالت هستند.

ایشان حکومت بر اساس قانون اساسی را اصل دانسته و در این راستا دموکراسی و سلطنت مشروطه را پیشنهاد می کند ایشان از حذف اجانب و وطن فروشان و عمال فاسد استقبال می کنند تا بدین شکل مانع از تثبیت استبداد و نفوذ استعمار شوند تا درباریان فاسد راه را بر نفوذ استعمارگران باز نکنند و استعمارگران هم نتوانند کشور را به یغما ببرند.

آیت الله کاشانی بر رضایت مندی مردم در تصمیمات مهم و موثر در کشور تاکید می کنند و نکته دیگر آنکه کاشانی برای حل مسائل کشور اعتقاد دارند که قدرت مجلس می تواند مانعی بر سر راه استبداد و دیکتاتوری باشد. به عنوان مثال می توان از زمانی یاد کرد که کاشانی در مقام رئیس مجلس، زاهدی را در مجلس نگاه می دارد تا با نظارت داشتن بر وی مانع از کودتا شود و یا با اختیارات مصدق مخالفت ورزید و آن را رد کرد.

اتحاد امت مسلمان از جمله راه حل هایی است که درصدد دستیابی به آن بود و خواهان ارتباط منطقی با سایر دول است. بدون سلطه یکی بر دیگری و این ارتباط را تا آنجایی می خواهند که موجب استیلا و استعمار ایران و سایر ممالک اسلامی نشود و استقلال این کشورهای را نیز حفظ نماید. کاشانی در این راستا استفاده از مطبوعات و حضور زنان و در شکل سخت افزاری آن مبارزه مسلحانه را نیز مجاز می داند.

و در نهایت آیت الله کاشانی بر این باور است که باید برای رفاه ملت مسلمان و احقاق حقوق ملت بی چاره ای می اندیشید تا هم استبداد و هم استعمار ریشه کن شود.

نتیجه گیری

مبارزه با استبداد و استعمار آنچنان که معلوم گشت، در نگاه آیت الله کاشانی از اولویتی یکسان برخوردار نبود. این جمله بدین معناست که با پرداختن به دیدگاه های آیت الله کاشانی و مبانی تفکر و رویه سیاسی ایشان از دفع استعمار به دفع استبداد برسد. وی امپریالیزم را عامل اساسی برضد آزادی و استقلال کشورهای مسلمان می داند و می خواهد با نابود کردن امپریالیزم مانع نفوذ استعمار و تسلط استبداد بر امت اسلام شود. وی با این دیدگاه که عامل استقرار استعمار در ایران شرکت نفت ایران و انگلیس است به همراهی ملی گرایان درصدد ملی کردن صنعت نفت بر می آید. ایشان استقلال کشور را از ادامه بهره برداری از نفت بسیار مهم تر می دانست.

کاشانی با هدف از بین بردن هر گونه تنش و درگیری بین مسلمانان و ایجاد اتحاد و اتفاق بین مسلمین در جهت دفع استعمار از کشورهای اسلامی راهکارهایی را ارائه می دهد که عبارتند از: توجه به دستورات اسلامی و توجه به

رضایت‌مندی مردم و عدم جدایی دین از سیاست. کاشانی ضمن موارد فوق زمامداران را به اعلام حکم جهاد تهدی می‌نماید؛ از آزادی و دموکراسی حقیقی حمایت می‌کند و درصدد است تا با منع ریشه‌ی مفسد دینی و دنیوی عمال فاسد و وابسته برکنار شده، امور مملکت در دست زمامداران صالح قرار بگیرد.

فهرست منابع

- ۱- تهوری، مسلم. ۱۳۸۷. زندگی سیاسی آیت‌الله کاشانی، قم، بوستان کتاب.
- ۲- تهوری، مسلم، ۱۳۸۸. ریشه‌های وحدت و منادیان تقریب، مجله یاد ایام، شماره ۵۴.
- ۳- دهنوی، محمد. ۱۳۶۲. مجموعه‌ای از مکتوبات، سخنرانی‌ها، پیام‌ها و فتاوی آیت‌الله کاشانی. شرکت سهامی خاص، تهران. ج ۱ و ج ۲.
- ۴- روزنامه کیهان، ۳ خرداد ۱۳۳۲.
- ۵- صدر، سیدمحمدباقر، ۱۳۶۶. اهل‌البیت تنوع ادوار و وحده، بنیاد بعثت. تهران.
- ۶- عباسی، مهدی. ۱۳۷۶. زندگی‌نامه، آراء و مواضع آیت‌الله کاشانی. پژوهشکده علوم و فرهنگ اسلامی. قم.
- ۷- گازیوروسکی، ۱۳۸۴. مصدق و کودتا، انتشارات قصیده‌سرا. تهران.
- ۸- مدنی، س.ج، ۱۳۶۹. تاریخ سیاسی معاصر ایران، دفتر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ج اول.
- ۹- سایت دیپلماسی ایرانی: <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news>